

Universiteit van Pretoria

**BYBELKUNDE: IS DIE STUDIEVELD
VANSELFSPREKEND?**

Prof W Vosloo

William Vosloo is op 2 Augustus 1924 in die dorpje Swartkopsdorp gebore. Hy ontvang die B.A. graad in 1949 aan die Kaapstad Universiteit waar hy ook lidmaat van die Nederduitse Gereformeerde Kerk is. Hy ontvang die M.A. graad in 1951 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.Th. graad in 1954 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1957 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.T.M. graad in 1959 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1961 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1963 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1965 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1967 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1969 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1971 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1973 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1975 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1977 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1979 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1981 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1983 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1985 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1987 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1989 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1991 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1993 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1995 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1997 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 1999 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2001 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2003 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2005 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2007 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2009 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2011 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2013 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2015 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2017 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2019 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2021 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2023 aan die Kaapstad Universiteit. Hy ontvang die D.D. graad in 2025 aan die Kaapstad Universiteit.

**BYBELKUNDE:
IS DIE STUDIEVELD VANSELFSPREKEND?**

Prof W Vosloo

Intreerede gelewer op 28 September 1989 by die aanvaarding van die Professoraat en Hoofskap van die Departement Bybelkunde, Fakulteit Teologie (Ned Geref Kerk) aan die Universiteit van Pretoria.

CURRICULUM VITAE

PROF W VOSLOO

William Vosloo is op 7 April 1934 in die distrik Franschoek gebore. Hy matrikuleer in 1950 aan die plaaslike hoërskool waar hy ook hoofseun was. Vervolgens doen hy etlike jare ondervinding op by 'n geoktrooieerde rekenmeestersfirma, volg 'n kursus van die "Chartered Institute of Secretaries" (London), word toegelaat as geoktrooieerde sekretaris en administrateur, aangestel as sekretaris/rekenmeester van 'n groep maatskappye, en vorder tot die rang van direkteur: administrasie en finansies.

In 1966 verwerf professor Vosloo die BA-graad met Hebreeus en Wysbegeerte as hoofvakke aan die Buitemuurse Afdeling van die Universiteit van Pretoria. Hy behaal die Diploma in Teologie in 1969, die Proponentseksamen in 1970, en slaag die doktorsale eksamen vir DD in 1975, almal met lof. In 1978 verwerf hy die DD-graad met 'n proefskrif getiteld "Die Abrahamsbeloftes in die Abrahamsvertellings in Genesis. 'n Literêre en Teologiese Analise".

In 1971 word professor Vosloo bevorder tot lektor, in 1973 tot senior lektor en in 1979 tot medeprofessor in Ou Testament aan Unisa. In 1980 aanvaar hy 'n beroep van die NG Kerk as senior lektor in Ou Testament (Bybelkunde) aan die Universiteit van Pretoria. Einde 1981 word hy tot medeprofessor en begin 1987 tot vol professor bevorder. Met die selfstandigwording van die departement Bybelkunde in 1987 word hy daarheen geskondeer en op 1 Februarie 1989 as departementshoof aangestel. In 1981 inisier professor Vosloo die stigting van 'n vereniging vir Bybelkundedosente en sedertdien is hy die Voorsitter van die Suider-Afrikaanse Bybelkundevereniging. Hy is ook lid van die Ou Testamentiese Werkgemeenskap in Suid-Afrika.

In 1986 woon professor Vosloo die "XII Congres of the International Organization for the study of the Old Testament" in Jerusalem by. Professor Vosloo lewer voordragte by etlike simposia, onderneem verskeie navorsingsprojekte, is die outeur of mede-outeur van agt publikasies en verskeie tydskrifartikels, en tree op as eksterne eksaminator vir 'n aantal universiteite. Hy speel 'n belangrike rol in die herkurrikulering van Bybelkunde op skool en dien op die vakkomitee vir Godsdiensoonderrig en Bybelkunde van die Departement van Onderwys en Opleiding.

Professor Vosloo is in 1970 gelegitimeer, in 1982 georden en dien op verskeie kerklike kommissies. Hy is betrokke by die stigting en verdere aktiwiteite van die Sentrum vir Voortgesette Teologiese Opleiding aan die Universiteit van

Pretoria, en is vanaf Augustus 1988 deeltydse direkteur van die Sentrum. Die afgelope aantal jare behartig hy die vrae oor die Ou Testament in die weeklikse SAUK-program "Wat sê die Bybel?", en is betrokke by uitsendings van Radiokansel. Hy is ook gemoeid met interkerklike pastorale en evangelisasieprojekte.

Professor Vosloo is getroud met Wien Botma en die egpaar het twee seuns, drie dogters en reeds twee kleinkinders.

Dit is vervolgens vir my aangenaam om professor Vosloo te versoek om sy professorale intrede te lewer oor die onderwerp "Bybelkunde: Is die studieveld vanselfsprekend?"

Prof D M Joubert
WISE-KANSELIER EN REKTOR

BYBELKUNDE: IS DIE STUDIEVELD VANSELFSPREKEND?

1. DIE PROBLEEMSTELLING

Oor die aard, ensiklopediese plek en bestaansreg van die vak Bybelkunde is daar al baie geskryf (vgl Lombard 1973; Van Huyssteen 1974; Barr 1978; Eybers 1978:37-39; Deist 1981:32; Lategan 1981; Kotzé 1981:26; Kinghorn 1982; Van Huyssteen 1984; Kotzé 1987). Oor die presiese aard van die studieveld bestaan daar egter nog baie uiteenlopende menings.

Die naam "Bybelkunde" wek die verwagting dat die studieveld van hierdie vak niks anders is nie as die Bybel self. Toets 'n mens hierdie uitgangspunt aan die praktyk van die leerplanne van Bybelkundedepartemente aan verskillende universiteite in Suid-Afrika, word dit duidelik dat daar uiteenlopende opvattings bestaan. Uit 'n ondersoekgroep van veertien universiteite (waarvan twee Bybelkunde aanbied as deel van die kursus "Religious Studies"), blyk dit dat die volgende nie-bibliologiese komponente as deel van die vak doseer word:

- Geloofsleer en dogmatiek (ses).
- Etiek en heersende etiese vraagstukke (vyf).
- Godsdienwetenskap, vanaf antieke godsdienste tot moderne filosofieë en Afrika-godsdienste (vier).
- Kerkgeskiedenis (drie).
- Vakdidaktiek (twee).
- Praktiese Teologie (een).
- Sendingwetenskap (een).

Hierteenoor is daar twee universiteite wat benewens die inleiding tot en inhoud van die Bybel, geen verdere aandag aan die verstaan en uitleg van die teks self gee nie. Beoordeel volgens die uiteenlopende benaderings, is die studieveld van die vak dus geensins 'n kwessie van "die Bybel, die hele Bybel en niks anders as die Bybel nie".

'n Ontleding van die gegewens toon dat die byvoeging van Kerkgeskiedenis, Vakdidaktiek, Praktiese Teologie en Sendingwetenskap beperk is tot enkele universiteite wat dit uit hoofde van 'n unieke situasie doen. Dit laat nog die vraag tot hoe 'n mate Geloofsleer, Etiek en Godsdienwetenskap deel van die studieveld behoort te wees. Daarby moet daar opnuut gevra word na die rol van die Bybel – en dan die Bybel as 'n geheel – in die vak Bybelkunde.

2. DIE VERSKILLENDE STANDPUNTE

Ten grondslag aan hierdie verskil in benadering lê veral drie uiteenlopende standpunte.

2.1 Die eng bibliologiese standpunt

I H Eybers het reeds in die vroeë sestigerjare die standpunt ingeneem dat Bybelkunde hom op die studie van die Bybel alleen moet rig. Hy sê: *“Bybelkunde kan dus gedefinieer word as die studie wat gerig is op die verstaan van die Bybel as sodanig, en nie die bestudering van sy uitwerking nie”* (Eybers 1978:39). In 'n verdere voetnota stel hy dit onomwonde (teenoor Van Huyssteen 1974:3) dat enige sistematiesing, leerstellinghede, dogmas en kerkgeskiedenis nie deel van die studieveld van Bybelkunde kan wees nie omdat dit tot die kerklike terrein behoort (1978:43). In dieselfde trant sê Kotzé (1981:27) dat *“Bybelkunde beperk moet bly tot die Bibliologiese vakgebied”*.

Kinghorn (1982-30-33) vestig egter tereg die aandag op die probleme wat ontstaan wanneer die vak vanuit die begrip “Bybel” verklaar word. Daar kan eerstens gevra word wat met die begrip “Bybel” bedoel word en tweedens *“waarin die onderskeid tussen Bybelkunde en die kerklik georiënteerde teologie geleë is”* as albei dieselfde Bybel gebruik. Die model waarvolgens die Bybel as studieveld gebruik word, is vervolgens bepalend vir die identiteit van die vak Bybelkunde. Dit kan of die vorm aanneem van 'n “para-teologie”, waarvolgens die Bybel as 'n antieke geskrif bestudeer word met klem op die agtergrond van die Bybel (histories, argeologies, aardrykskundig), op die geskiedenis van die teks (kanoniek en tekskritiek) en op die letterlike betekenis van die teks vir daardie tyd (Kinghorn 1982:31), of dit kan konfessioneel geworteld wees wat meebring dat die Bybel bestudeer word volgens 'n *“spesifiek-kerklik gestempelde teologie”*.

Om die studieveld van Bybelkunde te omskryf as “die verstaan van die Bybel as sodanig” (Eybers 1978:39) of “die Bibliologiese vakgebied” (Kotzé 1981:27), lewer dus bepaalde probleme.

2.2 Die wyer bibliologiese standpunt

Oor die studieveld van Bybelkunde sê J C Lombard (1973:5): *“Vir beide Bybelkunde en teologie is die Heilige Skrif die primêre studiebron”*. Wanneer hy hierdie stelling inhoud gee, omvat dit egter meer as die sigwaarde omdat hy ook die geloofsleer en die vakdidaktiek insluit. Ten aansien van die

geloofsleer sê hy dis *“al die basiese waarhede wat deur die Skrifgetroue Christene geglo en bely word ... al die knellende en uitdagende probleme ook van die moderne lewe ...”* (Lombard 1973:11).

In aansluiting hierby merk Van Huyssteen (1974:4) op: *“... die Bybelkunde is die wetenskaplike bestudering van die Heilige Skrif, spesifiek dus die Ou en Nuwe Testamente, vanuit 'n bepaalde sistematies-teologiese aanbieding.”* Alhoewel hy dus ook die byvoeging van 'n sistematiese komponent voorstaan, kwalifiseer hy – in teenstelling met Lombard – sy standpunt. Hy sê Bybelkunde se *“vertrekpunt (kan) nooit finaal geformuleerde sekerhede insake die hoofemas van die christelike geloof wees nie”* (Van Huyssteen 1974:13).

In 'n oorsig van die verrigtinge op die eerste Bybelkundekongres in 1981 kom B C Lategan tot die slotsom dat *“alhoewel 'n suiwer of oorheersende dogmatiese benadering af te wys is, 'n mate van sistematiesing onvermydelik is”* (Lategan 1981:19). J Kinghorn (1982:37) beklemtoon weer die *“sterk normatiewe en lewensbeskoulike (“leerstellige”) dimensie”* en die *“sosiale relevansie”* van die Bybel. Goliath sluit hierby aan wanneer hy aktualiteit en kontekstualiteit benadruk en sê dat 'n *“lewensgerigte benadering”* en 'n *“etiese beklemtoning ... meer in lyn lê met die boodskap van Jesus”* (Goliath 1984:38).

Samevattend kom hierdie standpunt dus daarop neer dat die studieveld van Bybelkunde ook die sistematiesing en normerende aspek van die Ou en Nuwe Testamente moet insluit. Voorstanders van die eng bibliologiese standpunt is egter van mening dat hier te veel op die terrein van die dogmatiek en die etiek beweeg word. Hulle meen dat dit 'n wêg beweeg is vanaf die Bybelkunde en dat dit 'n beïnvloeding vanuit die klassieke teologie verteenwoordig. Daarteenoor is dit duidelik dat die studie van die Bybel nie as afgehandel beskou kan word alvorens die teologiese uitsprake en standpunte in die Bybel gesistematiseer is en die relevansie daarvan uitgespel word nie. Sodanige sistematiesing en normering mag egter nie oorgaan tot 'n dogmatiesing en 'n etisering nie.

2.3 Die godsdienshistoriese standpunt

Die godsdienshistoriese standpunt, ook “comparative religion” genoem, maak ruimte vir die dosering van ander godsdienste as deel van die vak Bybelkunde. Dit dek 'n groot verskeidenheid wat wissel van die antieke godsdienste van die Bybelse tye tot kontemporêre godsdienste soos Judaïsme, Mohammedanisme, Hindoeïsme, Afrika-godsdienste en selfs ook verskillende godsdienstige strominge.

Oor die prinsipiële begroning vir so 'n wye (en diverse) veld, bestaan daar haas geen dokumentering nie. Waarskynlik is dit 'n historiese ontwikkeling wat verband hou met 'n a-konfessionele benadering van die Bybel wat uitloop op 'n godsdienshistoriese uitkyk. Sekerlik is dit 'n wyse om die praktiese probleme van verskillende geloofsgroepe in een klas te probeer oorbrug.

Tog is so 'n Bybelkunde, alias vergelykende godsdiens, nie so 'n suksesvolle oplossing nie. Volgens Bill Domeris (1988:2-5) lewer 'n klas met persone uit verskillende gelowe ernstige probleme vir sowel dosent as student. Bybelkunde is 'n vak wat die Christelike siening en hantering van die Bybel (dws Ou en Nuwe Testamente) behandel. Sodra ander godsdiensdienste in eie reg as deel van Bybelkunde behandel word, word die karakter van die vak ingrypend gewisig sodat daar nie meer sprake van Bybelkunde kan wees nie. Met ander woorde, daar moet onderskei word tussen Bybelkunde en Godsdienswetenskap of Vergelykende Godsdiens.

2.4 Slotsom

Die uiteenlopende praktyke, gerugsteun deur ewe uiteenlopende opvattinge, is klaarblyklik simptome van bepaalde behoeftes ten aansien van die studieveld van die vak. Gevolglik behoort daar by 'n herbesinning oor hierdie studieveld nie krampagtig aan 'n bestaande tradisie vasgehou te word nie, maar behoort daar gevra te word hoedat nuwe behoeftes geakkommodeer kan word sonder aantasting van die wese van die vak.

Besprekings oor Bybelkunde is ook meestal vanuit òf die voorgraadse vlak, òf die skoolvlak gevoer (vgl Lategan 1981). Die nagraadse een het nog maar min aandag geniet, miskien omdat die vak te skoolgerig was. By die vraag na die studieveld van die vak behoort die eindpunt, naamlik die nagraadse vlak, egter 'n bepalende rol te speel. Die voorgraadse studies moet opwerk na die nagraadse vlak en die nagraadse studies en navorsing behoort rigtinggewend vir en die voorgraadse en die skoolvlak te wees. Daarom is dit besonder verblydend dat tersiële dosente 'n bepaalde inspraak gegee is in die ontwikkeling van die nuwe skoolsillabusse. Dit behoort voortgesit te word sodat die heersende probleme ten opsigte van Bybelonderrig ook deur samewerking tussen opvoeders en vakwetenskaplikes tot voordeel van die kind en dit waarvoor die vak staan, bevredigend opgelos kan word.

3. DIE NUWE GERIGTHEID AS BEPALEND VIR DIE STUDIEVELD

Vanaf die ontstaan van die vak in Suid-Afrika het dit 'n bepaalde, eng gerigtheid gehad. Op tersiële vlak was dit merendeels die voorsiening van

onderwysers en in 'n mindere mate die bybring van Bybelkennis vir voornemende teologiese studente. Hierdie gerigtheid het bepalend ingewerk op die vakinhoud, die studieveld, en dus ook op die identiteit van die vak. Daarmee was die vak tot 'n groot mate uitgelewer aan voorskrifte van buite sonder 'n eie karakter en met 'n baie beperkte potensiaal. Hierdie situasie is besig om ingrypend te verander (vgl Lategan 1984:2-5).

Eerstens het onderwysstudente begin beseft dat dit baie onwaarskynlik is dat hulle noodwendig poste in Bybelkunde op skool sal kry. Tog het hulle agtergekom dat die vak 'n belangrike komponent in hulle toerusting as onderwysers, maar ook as mens vorm. Gevolglik het al meer aspirant-onderwysers die vak begin neem ter wille van die geestelike waarde wat dit vir hulle inhoud. Daarby het 'n nuwe kategorie studente na vore gekom, naamlik diegene wat die vak ter wille van die kennis van die Bybel en die persoonlike geestelike vorming wil bestudeer. Die vak het dus geleidelik sy beroepsgerigtheid verloor en 'n nuwe gerigtheid verkry.

Hierdie verandering moet gesien word teen die agtergrond van 'n veranderende samelewing waarin die tegnologie 'n geweldige invloed op mense uitoefen en daar 'n wesenlike gevaar bestaan dat die mens eensydig kan ontwikkel. Bybelkunde bied die geleentheid om aan 'n ander faset van menswees aandag te gee, naamlik die geestelike, maar dan op 'n wetenskaplik-verantwoorde wyse. Sodoende word die weg geopen vir 'n uiters belangrike funksie van die vak Bybelkunde in die kweeking van gebalanseerde jongmense aan die universiteit. Met die eis van spesialisasie word die gevaar van eensydigheid al groter. Daarom is dit absoluut noodsaaklik dat kursusse en roosters die nodige ruimte bied vir studente wat saam met hulle beroepsgerigte opleiding ook die geestelike vormende invloed van Bybelkunde wil ondergaan.

Die nuwe gerigtheid het 'n beslissende effek op die studieveld en daarom ook op die vakinhoud van Bybelkunde. Alhoewel die eise van die skool en die teologie nog in aanmerking geneem moet word, vereis die nuwe kategorie studente dat daar ook voldoen word aan die besondere verwagtinge en behoeftes van hierdie groep. Afgesien van die behoefte aan verruiming van die studieveld en vakinhoud, het die behoefte aan vorming nuwe horisonne geopen wat op alle vlakke waarop die vak doseer word in aanmerking geneem moet word. Daarmee word dit nodig om opnuut te vra na hoe die Bybel as studieveld moet funksioneer en tot watter mate sistematiesing, etiese relevansie en ander godsdiensdienste 'n plek in die studieveld van Bybelkunde moet kry.

4. DIE STUDIEVELD: 'N ONTWERP

4.1 Die Bybel as primêre studieveld

As uitgangspunt geld die standpunt dat die Bybel, dit wil sê Ou en Nuwe Testamente, die primêre studieveld van die vak Bybelkunde behoort te wees.

Hierdie uitgangspunt impliseer dat die klem op die **verstaan en gebruik van die Bybel** moet val en daarom moet die leerinhoud ook hierop afgestem word. Met die Bybelinhoud as vertrekpunt, moet al die verskillende aspekte rondom die wetenskaplike verstaan en verantwoordbare gebruik daarvan deur kennisinsette en vaardigheidsontwikkeling bevorder word. Op die tersiêre vlak kom dit daarop neer dat daar alreeds vanaf die eerste jaar besondere aandag aan Skrifverklaring gegee moet word.

Die studieveld op **nagraadse vlak** behoort veral gekenmerk te word deur die vereiste dat die Bybel in die oorspronklike tale bestudeer en verklaar moet word. Alhoewel die student reeds vanaf die voorgraadse kursusse ingelei behoort te word in die verskillende uitlegmetodes en die verstaan van die Bybel in vertaalde vorm, moet daar op die nagraadse vlak 'n besondere klem geplaas word op die hermeneutiek, die verskillende eksegetiese metodes, die uitleg van die Hebreuse en Griekse teks, Bybelse teologie en die relevansie daarvan vir vandag.

Die feit dat daar op voorgraadse vlak van **vertalings** van die Bybel gebruik gemaak moet word en uit hoofde van die feit dat die vak met die hele Bybel werk, beteken "verstaan en gebruik van die Bybel" ook dat die vertalings verstaan moet word. Die verskillende vertalings van die Bybel deur die eeue en vertaaltegnieke wat gevolg is, vorm dus deel van die studieveld van hierdie vak.

Die omskrywing "die Bybel is die primêre studieveld" beteken verder ook dat **ondersteunende dissiplines** nie in eie reg 'n plek in die vak Bybelkunde het nie, maar net insoverre dit die verstaan en gebruik van die Bybel bevorder in hulle verband met hierdie primêre studieveld. Daarom behoort studievelde soos Bybelse aardrykskunde, die geskiedenis van Israel, die argeologie of die oudheidkunde nie as aparte onderafdelings van die vak aangebied te word nie, maar as invalshoeke om 'n bepaalde gedeelte te verstaan (vgl Lategan 1982:53).

Ter onderskeiding van die teologiese dissiplines Ou Testament en Nuwe Testament bestudeer die dissipline Bybelkunde die Bybel as 'n **geïntegreerde eenheid** en nie as afgebakende dele van die Bybel nie (vgl Roberts [1977]: 49). Daar word dus veel meer klem gelê op die kontinuïteit tussen die twee

testamente as op die diskontinuïteit. Dit beteken dat die studie van 'n gegewe teksdeel nie afgehandel is alvorens die verband met die ander testament ook nagegaan is nie. Lategan (1982:52) sê in hierdie verband: "*Ou Testament-temas behoort na die Nuwe Testament deurgetrek en Nuwe Testament-temas teen hulle Ou Testament-agtergrond behandel te word*".

Omdat Bybelkunde die hele Bybel as eenheid tot studieveld het, is dit vanselfsprekend dat die **intertestamentêre tydperk** veel meer tot sy reg moet kom. Die Septuaginta as die skakel tussen Ou en Nuwe Testament behoort dus veral op gevorderde vlak baie meer aandag te kry.

In teenstelling met die **kerklike aanbidding** van Ou en Nuwe Testament is die oogmerk nie die prediking in 'n bepaalde kerklike situasie nie. Venter (1987:288) stel dit soos volg: "*As akademiese dissipline wil dit binne die milieu van tersiêre onderrig mense daartoe bring om met die nodige kennis, insig en vaardigheid die Bybel te hanteer as historiese dokument met resente waarde in watter beroepsituasie hulle dan ook al beland*." Kinghorn (1982:39) onderskei tussen 'n "*kerklik-georiënteerde teologie*" en die toespitsing van Bybelkunde op "*die breë wêreld van die sosio-ekonomiese en tegnologiese*" groepering. Bybelkunde het die verantwoordelikheid om mense van alle lewenswandel toe te rus om die Bybel met meer verantwoordelikheid te hanteer. Nogtans, soos die kerklik-georiënteerde teologie daarteen moet waak om nie in 'n teologie van die kultus te verval nie, net so moet Bybelkunde daarteen waak dat dit nie 'n teologie van die markplein word nie (Kinghorn 1982:39).

4.2 Sistematisering

Die Bybel is 'n versameling uiteenlopende geskrifte. Om die Bybel as 'n geheel te probeer verstaan, vereis gevolglik dat daar 'n sekere mate van sistematisering gedoen moet word. Dit mag egter nie geskied op voetspoor van die dogmatiek en kerklike belydenisse of "*al die basiese waarhede wat deur die Skrifgetroue Christene geglo en bely word ...*" (Lombard 1973:11) nie. Nog minder mag Bybelkunde die stof van die Bybel orden aan die hand van bepaalde filosofiese sisteme (Venter 1987:293). Die sistematisering moet eerder wees op voetspoor van die Ou- en Nuwe-Testamentiese Teologie wat vanuit 'n historiese vertrekpunt motiewe en temas in die Bybel orden. Daarom behoort die vakinhoud op voorgraadse vlak 'n studie van bepaalde temas in die Bybel in te sluit, terwyl daar op nagraadse vlak aandag gegee behoort te word aan die Teologie van Ou en Nuwe Testamente, en dan veral in hulle onderlinge verband en kanoniese konteks.

4.3 Etiese relevansie

James Barr (1978:7-12) maak dit duidelik dat Bybelkunde nie los staan van empatie en persoonlike betrokkenheid nie. Die Bybel kan nie bestudeer word sonder dat die mens ontkom aan die vormende aanspraak wat dit uitoefen nie. Veral gesien in die lig van die groeiende belangstelling in Bybelkunde juis met die oog op die vormende waarde daarvan, is dit ondenkbaar dat die betekenis van die Bybelteks nie ook gestalte in die denke en lewens van die studente in die vak sal kry nie. Van Huyssteen (1974:11) praat van 'n "eksistensiële betrokkenheid" en 'n "Bybelkunde-vanuit-die-geloof". In sy bespreking van Van Huyssteen se standpunt sê Venter (1987:291) dat dit nie net gaan om rasionele informasie nie, maar ook om "woorde wat die mens eksistensiël beweeg tot 'n nuwe belewing van die werklikheid waarin hy reeds is." In 'n latere publikasie maak Van Huyssteen dit duidelik dat Bybelkunde vormend is wanneer dit "vanuit 'n bewustelik geformuleerde religieuse grondoorliging plaasvind" en wanneer die Bybelkundige "wetenskapsfilosofies bevry is ... van die positivistiese ideaal van 'waardevrye' en sg. ware 'objektiewe' onderrig" (Van Huyssteen 1984:9).

Hieruit word dit duidelik dat met vorming nie blote etiese voorskriftelikheid bedoel word nie. Die vorming oorskou 'n baie wyer horison. Dit gaan oor bepaalde rasionele denkpatrone, religieuse opvattinge en dan ook oor lewenswaardes. Wat hierdie soort vorming betref, staan die vlak voor reuse-uitdagings op al die verskillende vlakke waarop dit bestudeer en gedoseer word. Hoewel Bybelkunde "uit die aard van die saak 'n sterk normatiewe en lewensbeskouwlike (leerstellige) dimensie vertoon" (Kingham 1982:37), kan die studieveld egter nie uitgebrei word na etiese waardesisteme nie. Die etiese relevansie moet vanuit die teks na vore tree.

4.4 Ander godsdienste

In 'n samelewing waar die Christelike godsdiens maar een van baie ander is, is dit vanselfsprekend dat daar 'n behoefte aan 'n bestudering van ander godsdienste sal wees. As Bybelkunde egter 'n vakgebied is wat hom toespits op die verstaan en gebruik van die Bybel, kan daar nie regverdiging wees vir die uitbreiding van die studieveld tot ander godsdienste nie. Dan verloor die vak sy karakter en word dit 'n studie van godsdienste in plaas van die Bybel. Dis alleen die godsdienste van die Bybelse tye wat in 'n direkte verband met die verstaan van die Bybel staan wat prinsipiël by Bybelkunde tuishoort. Daar kan dus 'n saak uitgemaak word vir die betudering van die antieke Midde-Oosterse godsdienste, veral op nagraadse vlak.

Aan die ander kant behoort daar voorsiening te wees vir persone wat ander godsdienste wil bestudeer. By daardie universiteite waar daar 'n fakulteit teologie bestaan, word dit tradisioneel deur daardie fakulteit aangebied. Ander universiteite doseer dit as deel van Bybelkunde. P J van der Merwe het reeds die vraag gestel of godsdienswetenskap nie eerder vanuit die fakulteit teologie na die fakulteit lettere en wysbegeerte verskuif behoort te word nie. "n *Teologiese godsdienswetenskap wat nie sinvol by die teologiese raamwerk geïntegreer is nie, is 'n onding*" het hy gesê (Van der Merwe 1979:7). Dit wil voorkom of daar oortuigende redes vir so 'n verskuiwing kan wees. Eerstens sal dit meer tyd laat vir die verantwoordelike departement in die fakulteit teologie om meer aandag aan sending en ekumene te gee. Tweedens kan dit as deel van die fakulteit lettere en wysbegeerte toeganklik gemaak word vir baie meer studente. Dit kan ook die weg open dat verskillende kerke se dosente saamwerk in die aanbieding daarvan. Die vanselfsprekende is dan dat dit onder die departement Bybelkunde behoort te ressorteer, maar dan as 'n totaal aparte vak, naamlik "Vergelykende Godsdienswetenskap".

4.5 Implikasies vir leerinhoud

Hierdie ontwerp hou sonder twyfel implikasies in vir die leerinhoud van die vak op alle vlakke. Net enkele sake word uitgelig.

Op die **skoolvlak** sal daar meer aandag aan die *verstaan* van die Bybel gegee moet word, eerder as dat die klem op blote reproduksie van feitekennis gelê word. Belangriker nog, die toevoeging van die relevansie vir die daaglikse lewe bring die vraag na die verhouding tot Bybelonderrig/Godsdiensonderrig na vore. Daarmee kan die verklaarde onderskeid tussen Bybelkunde (nadruk op die kennisaspek) en Bybel/Godsdiensonderrig (nadruk op die vormende aspek) nie meer gehandhaaf word nie. Dit word al duideliker dat Bybelonderrig 'n nuwe gedaante sal moet kry en teen standerd 8 oorgaan in Bybelkunde as 'n keusevak. Godsdiensonderrig behoort te verwys na 'n vak wat nie net die Bybel as studieveld het nie maar ook ander godsdienste.

Op **voorgraadse vlak** sal daar 'n verskuiwing moet kom wêg van die ou klem op inleiding, aardrykskunde, openbaringsgeskiedenis en argeologie na sake soos die inhoud van die Bybel, Bybelvertaling, historiese problematiek, literêre benaderings, hermeneutiek, skrifuitleg en aktuele temas. Daarmee sal daar ook veel meer klem gelê moet word op selfwerkzaamheid en vaardigheid.

Op **nagraadse vlak** behoort daar geen wesenlike verskil in die hantering van die Bybel te wees in vergelyking met persone wat via die teologiese fakulteit

in Ou of Nuwe Testament spesialiseer nie, behalwe dat daar baie meer aandag gegee moet word aan die onderlinge verband tussen die twee testamente. Dit wil sê, nie alleen die problematiek van die vak nie, maar ook die teks van die afdeling waarin daar gespesialiseer is – sy dit Ou of Nuwe Testament – moet hy of sy op dieselfde vlak kan hanteer. Per slot van sake kan die Bybelkundige op die hoogste vlak niks anders wees as of 'n Ou-Testamentikus of 'n Nuwe-Testamentikus nie.

Hierdie stelling kan nou kortliks aan die hand van 'n teks geïllustreer word.

5. DIE STUDIEVELD: 'N ILLUSTRASIE

5.1 Inleiding

Hosea hoofstuk 11 is al bestempel as geen randteks nie, maar veeleer 'n sentrale teks (*“eine Spitzenaussage”*, Schüngel-Straumann 1986:120) in die Ou Testament. Helaas is die probleme ten opsigte van die teks net so moeilik soos wat die teks belangrik is. Meestal is die vrae meer as wat afdoende beantwoord kan word. Dalk bied die geveulde woorde van Rainer M Rilke (1962:34-35) ook in hierdie geval iets van 'n troos:

“... try to love the *questions themselves* like locked rooms and like books that are written in a very foreign tongue. Do not now seek the answers, which cannot be given you because you would not be able to live them. And the point is, to live everything. *Live* the questions now. Perhaps you will then gradually, without noticing it, live along some distant day into the answer.”

Die volgende verklaring van hierdie moeilike gedeelte moet dus ook beskou word as 'n verdere stap in die *“live ... into the answer”* van hierdie so belangrike teksdeel.

Daar is genoegsame aanduidings dat Hosea 11 'n selfstandige perikoop is wat as 'n eenheid bestudeer moet word. (Sommige geleerdes soos Wolff 1965:251 en Mays 1969:158 is van mening dat vers 10 'n latere toevoeging is, maar vgl die weerspreking deur Breytenbach 1979:309.) Die voorafgaande gedeelte eindig met 'n oordeel, terwyl hoofstuk 11 met 'n historiese terugblik begin. Waar hoofstuk 12 met 'n nuwe aanklag begin, eindig hoofstuk 11 met 'n heilsaankondiging en 'n slotformule. Die hele gedeelte word omraam deur die uitdrukkings *“uit Egipte geroep”* in vers 1 en *“uit Egipte vlieg”* in vers 11, waardeur die deel as 'n eenheid afgebaken word. Die gedeelte vertoon ook verskeie tekens van interne binding soos die verwysings na die uittoeg uit Egipte,

die benaminge Israel/Efraim, die gedagte van omkeer of bekeer, voornaamwoorde en voegwoorde. Ook inhoudelik vorm dit 'n eenheid.

5.2 HIPOTESESTELLING

Een van die grootste probleme in die perikoop is die vasstelling van 'n leesteks en 'n ooreenstemmende vertaling weens die onverstaanbare teksoorlewering by veral verse 2, 4, 7, en in 'n mindere mate by verse 3 en 6. Verskil in tekslesing en vertaling lei noodwendig tot verskil in inhoud of boodskap. Dit blyk duidelik uit 'n oppervlakkige vergelyking van byvoorbeeld Hosea 11:7 in die 1933/53-vertaling met dié in die 1983-vertaling. Dit lui soos volg:

1933/53-vertaling:

Want my volk dwing om van My afvallig te word; en as die profete hom roep na bo, rig hy hom glad nie op nie.

1983-vertaling:

Omdat my volk My verlaat het, sal party van hulle opgehang word en die ander sal die slawejuk moet dra, 'n juk wat nie afgegooi sal word nie!

In die oplossing van hierdie soort probleme word daar gewoonlik baie gesteun op variante lesings van ou vertalings soos die Septuaginta en die Targum, en die gebruik van soortgelyke woorde of uitdrukkings elders in die Ou Testament. Hierdie metode bied nie altyd bevredigende antwoorde nie, veral in die lig van die feit dat elke woord en vertaling sy eie konteks het. Variante lesings kan nie uit hulle konteks losgemaak word om as oplossings in 'n nuwe konteks te dien nie. Gevolglik moet die konteks van die Hebreuse teks self en die spesifieke deel waaroor dit gaan, dit wil sê, **die geheelbeeld van die betrokke perikoop**, as die primêre uitgangspunt dien vir tekskritiese arbeid, vertaling en verklaring van die deel.

In enige kommunikasieproses is die konteks en die kodes middele waardeur die sender 'n bepaalde boodskap aan die ontvanger oordra. Hierdie aanduidings, en met name die interne konteks, moet prioriteit geniet in die poging om onduidelike taalkodes te dekodeer. Op hierdie wyse word daar voldoen aan die ou reformatoriese reël *“sacra scriptura sui ipsius interpres”* (“die Heilige Skrif moet sy eie uitlegger wees”).

In sy bespreking van die interaksie tussen teks en leser gee Wolfgang Iser besondere aandag aan wat hy die “gapings” in 'n teks noem. Wanneer hy 'n gaping omskryf, sê hy: “the blank ... designates a vacancy in the overall system of the text, the filling of which brings about an interaction of textual patterns”

(Iser 1978:1982). Hy konsentreer grootliks op die dinge wat 'n skrywer verswyg of breuke wat 'n geheel in segmente verdeel en toon aan hoe die struktuur van die geheel rigtinggewend is vir die vulling van die gapings. Op so 'n wyse word die leser betrek in die verstaan van die teks. Die vulling geskied eger nie op 'n willekeurige wyse nie, maar is onderworpe aan die konteks en kodes in die teks self. Of, soos Iser dit stel, die leser moet gemaneuvreer word "*into a position commensurate to the intentions of the text*" (1978:213). Die teks self is "*an array of sign impulses (signifiers) which are received by the reader*" (Iser 1978:67). Dit is hierdie aanduiders in 'n teks wat rigting moet gee aan die invulling van die gapings.

Onverstaanbare teksoorlewering funksioneer soos die gapings waaroor Iser dit het. By die vulling van hierdie gapings behoort daar meer klem geplaas te word op die aanduidings in die teks self en dit 'n rigtinggewende funksie te laat vervul ook wanneer woordgebruik elders en woordvariante van vertalings oorweeg word. Uiteraard speel die leser se verstaan 'n rol in hierdie vullingsproses, maar dit moet steeds strook met die aanduidings (die "signifiers") in die teks. Dit beteken dat die "*tendency toward a meaning*" van die geheel 'n onderliggende struktuur verskaf waarbinne die dele mekaar bepaal (Iser 1978:195-196) en wat deurslaggewend behoort te wees by al die fases van die eksegetiese proses.

5.3 HOSEA 11 – 'N GEHEELBENADERING

5.3.1 Struktuuraanduidings

In die geval van Hosea 11 is daar minstens drie baie duidelike aanduidings:

Eerstens, die uittogtradisie wat in die hoofstuk 'n **interne konteks** skep (Schüngel-Straumann 1986:121, vgl Jeremias 1983:139; Mays 1969:153; Ward 1969:389-391). Dit word onmiskenbaar aangedui deur die herhaalde verwysing na Egipte in verse 2, 5 en 11.

Tweedens, die Hebreeuse woord *šūb* (bekeer, omkeer, terugkeer) wat as 'n **Leitwort** of selfs 'n **Leitmotiv** in die hoofstuk funksioneer en in een of ander vorm in verse 5, 7, 9 en 11 aangetref word.

Derdens, die metafoer van die opstandige seun. Waar die res van die boek die huweliksverhouding as metafoer gebruik met Israel in die rol van die vrou, gebruik hoofstuk 11 die metafoer van die vader-seun-verhouding. Wolff (1965:249) is van mening dat dit na analogie van Deuteronomium 21:18-21 die vorm van 'n regsgeeding teen 'n opstandige seun aanneem. Daar staan dat

die ouers van 'n opstandige en ongehoorsame seun hom na die leiers in die stadspoort moes neem en 'n klag teen hom moes lê. Daarna moes die seun gestenig word. Intussen is daar probleme geopper met betrekking tot die term "regsgeeding" as profetiese *genre* (De Roche 1983; Daniels 1987). Die gedagte van 'n analogie veronderstel weer 'n bepaalde ontstaanskronologie wat betwis sou kon word in die lig van 'n ander datering van die boek Deuteronomium.

Nogtans bestaan daar 'n noue band tussen die boek Hosea en die boek Deuteronomium (Zöbel 1985; vgl ook Mays 1969:153; Von Rad 1967:222; Wolff 1965:255) en ook tussen die regsproses van Deuteronomium 21:18-21 en die "histories-teologiese aanklag" (Wolff 1965:249; Schüngel-Straumann 1986:119) van Hosea 11 sodat dit baie waarskynlik is dat die optrede teen 'n opstandige seun destyds 'n bekende gebruik was en inderdaad hier bedoel word (Mays 1969:156; Stuart 1987:183).

Hierdie drie aanduidings verskaf nou 'n baie duidelike onderliggende struktuur: Die gedeelte wil die situasie van Israel skilder teen die agtergrond van die verhouding wat met die uittog uit Egipte tussen die Here en Israel ontstaan het, maar wat Israel verbreek het. Daardeur het die volk soos 'n opstandige seun geword wat weier om hom te bekeer. Teen die agtergrond van hierdie struktuur kan ons nou na die belangrikste tekstkritiese probleme kyk en die gedeelte in die lig van hierdie struktuur probeer verstaan.

5.3.2 Die mikrostruktuur

Die hoofstuk bestaan uit vier verskillende dele of subperikope:

- Verse 1-5 is 'n aanklag met getuienis uit die geskiedenis. Die verwysings na Egipte baken die deel as 'n eenheid af. In vers 1 is dit "*uit Egipte geroep*" en in vers 5 "*na Egipte toe moet teruggaan*".
- Verse 6-7 is 'n oordeelsaankondiging.
- Verse 8-9 is 'n heroorweging van die oordeel, of soos Wolff (1965:250) dit noem, 'n "*Schlichtungsvorschlag*". Dit word van die voorafgaande subperikoop onderskei deur die oorgang van derde persoon na tweede persoon.
- Verse 10-11 is 'n nuwe begin en word van die voorafgaande verse onderskei deurdat daar nou van die Here in die derde persoon gepraat word.

5.3.3 Die aanklag en historiese getuienis, verse 1-5

5.3.3.1 Die Verbondsverhouding

Vers 1 beskryf die totstandkoming van die verbondsverhouding. Die metafoer van vader-seun word normaalweg in die Ou Testament net gebruik ten aansien van die verhouding tussen die Here en die koning, waardeur en die volmag en die verantwoordelikheid van die koning tot uitdrukking gebring word (Jeremias 1983:143). Deur nou dieselfde metafoer te gebruik om die verhouding tussen die Here en die volk in Hosea 11 uit te beeld, word die verbondsverhouding binne die kragveld van sowel voorregte as verantwoordelikhede geplaas (contra Jeremias 1983:143). Daardeur word die toneel reg geskuif vir die eis van verantwoording in die res van die perikoop. Vers 1 beklemtoon die feit dat Israel 'n kind was ten tye van die verbondsluiting om daarmee aan te dui dat die liefde van die Here nie voortgespruit het uit bepaalde werke of gesindhede van die volk nie, maar uit blote ontferming en liefde (Breytenbach 1979:295). Daarby word die begin van die verbondsverhouding baie duidelik aan die gedagte van "uit Egipte" gekoppel.

5.3.3.2 Die aanhaling in die Nuwe Testament

In Matteus 2:15 word 'n deel van Hosea 11:1, "uit Egipte het Ek my seun geroep", aangehaal ten opsigte van Josef, Maria en die kindjie Jesus se vlug na Egipte toe. Alhoewel dit baie dikwels gebruik word as voorbeeld van Ou-Testamentiese aanhalings in die Nuwe Testament, is daar baie min diepgaande ondersoeke na die hele saak gedoen: Versteeg (1976:16-17) stel voor dat 'n targoem-metode gevolg is in die gebruik van die aanhaling; Goldingay (1982:8) sien die Matteusteks as 'n herinterpretasie van die Hoseateks; Du Toit (1986:37) verklaar dit as 'n herinterpretasie teen die agtergrond van die heersende uitlegmetodes van daardie tyd en gesien vanuit die oogpunt van die Christus-belewenis.

Tracy L Howard (1986:315-320) wys daarop dat daar veral vier maniere is waarop die aanhaling verklaar word:

- Die Hoseateks is 'n direkte voorspelling van Jesus se vlug na Egipte toe (bv RCH Lenski).
- Die Hoseateks bevat 'n dieper betekenis wat nie aan die profeet bekend was nie, maar wel aan God – die sogenoemde *sensus plenior*-beginsel (bv W LaSor).

- Die aanhaling is deur 'n "Matteusskool" op voetspoor van die Koemraan-sekte op 'n midrasj-pesjer-metode gebruik (K Stendahl).
- Die Hoseateks beskryf 'n tipe van Jesus Christus (AB Bruce, W Hendriksen, A Plummer).

Howard toon oortuigend aan dat nie een van hierdie vier verklarings houdbaar is nie en betoog dat daar eerder gepraat moet word van 'n analogiese verband tussen die twee tekste (Howard 1986:320-322). Hierdie analogie is na aanleiding van twee patrone. Eerstens is daar 'n "Eksodus-patroon". Met ander woorde, soos Hosea 11:1 die hele uittoggebeurtenis saamvat, so sien Matteus Jesus se optrede ook as 'n nuwe uittoggebeurtenis. Tweedens is daar 'n "seun-patroon". Waar Hosea 11:1 vertel van die *ongehoorsame* en *opstandige* seun Israel, so vertel Matteus van die *gehoorsame* en *onderdanige* Seun Jesus wat, nadat die eerste uittog en verbond misluk het, 'n nuwe uittog en 'n nuwe verbond tot stand gebring het. Hierdie analogiese herinterpretasie laat reg geskied aan sowel die Ou- as die Nuwe-Testamentiese teks en konteks en verdien om verder nagevors te word.

5.3.3.3 Die struktuur van Hosea 11:1-5

Hierdie subperikoop lewer bewyse uit die geskiedenis van Israel van die opstandigheid van die seun Israel. Daarmee word die leser reeds voorberei vir die verwagting van 'n straf op die skuldige seun Israel, naamlik die dood. Die bewyse word gelewer deur drie voorbeelde te gee van die Here se liefde en trou en dan telkens aan te toon dat die volk dit met verwerping en ontrou beantwoord het:

Een. In vers 1 word beskryf hoe die Here Israel liefgehad het toe hy nog maar 'n jong knapie was en dat Hy Israel uit die slawetoestand in Egipte geroep het. Israel se antwoord in vers 2 is negatief. In plaas van wederliefde aan die Here, offer hulle vir afgode; pleks van antwoord op die Here se roepstem, beantwoord hulle eerder die roepstem van die Baäls. Die Hebreuse teks dui nie aan wie roep nie. Dit blyk dat die lesing wat verstaan dat dit die Baäls is wat roep, die beter keuse is, nie alleen op grond van die meervoudsvorm van die Hebreuse *qār'ē ū* nie, maar ook omdat dit inpas in hierdie grondstruktuur van die Here wat roep, maar Israel wat na die roepstem van Baäl luister.

Twee. Die eerste helfte van vers 3 beskryf die sorg van die Here in terme van 'n vader wat 'n klein kindjie leer loop en dra. Net so het die Here Israel in

die woestyn gelei en gedra. Maar Israel erken nie dat dit die Here was wat dit gedoen het nie.

Drie. Die derde bewysvoering in verse 4-5 lewer probleme omdat daar weer eens onduidelike teksoorlewerings is. Die Hebreeuse teks kan vertaal word met:

Met mensebande het Ek hulle getrek, met toue van liefde.

Ek was vir hulle soos die een wat die juk van hulle kakebeen af oplig; en Ek het My neergebuig na hom toe om hom kos te gee.

Hy sal nie terugkeer na Egipteland nie, maar Assur sal sy koning wees omdat hy weier om hom te bekeer.

(Vgl die 1933/53-vertaling.)

Die eerste probleem is dat die beeld van 'n seun wat van kleinsaf versorg word nou skielik na 'n diere-beeld verander. Wolff verwerp die idee van 'n wisseling in metafoor en wys daarop dat die Septuaginta ook nie so 'n verandering aandui nie (Wolff 1965:247, 258; vgl ook Van Leeuwen 1968:225; Mays 1969:154 en Kreuzer 1989:130). Hy sê verder dat die Hebreeuse woorde vir "bande" en "toue" nooit saam met "juk" gebruik word nie.

'n Verdere probleem is dat 'n juk nie op die kakebeen rus nie, maar op die skof of nek van 'n dier. Vervolgens het sommige geleerdes gemeen die Hebreeuse woord 'ol (juk) eerder as 'ul (suigeling) gelees moet word (Wolff 1965:247; Mays 1969:154; Deissler 1981:51; Schüngel-Strauss 1986:124). Dan lui die vertaling: "Ek was vir hulle soos een wat 'n baba oplig na hulle wange." Die meervoud "hulle wange" is egter volgens Andersen & Freedman (1981:581) onvanpas en lewer ook nie 'n bevredigende oplossing nie.

Die woord 'ol "juk" is egter nie noodwendig 'n verwysing na die juk wat trekdier dra nie. Daar is talle plekke in die Ou Testament waar dit beeldspraak is vir verslawing, byvoorbeeld Jesaja 9:3; 10:27; 14:25 (Zorell 1954:598). Waarskynlik bestaan daar 'n verband tussen hierdie beeldspraak en die Arabiese gebruik van die woord 'ol naamlik as verwysing na die nekkring wat gevangenes gedra het en waaraan hulle hande vasgemaak is (Gesenius 1905:536; Koehler & Baumgartner 1958:705; Schmoldt 1987:79). So verstaan, word daarmee verwys na die slawetoestand van die jong seun Israel. Dit sou dan vertaal kon word met: "En Ek was vir hulle soos diegene wat die slawering wat teen die ken druk, oplig". So 'n vertaling sou inpas in die grondstruktuur van die uittoegradisie en die metafoor van die opstandige seun. Die woorde "Ek sal vir hulle kos gee" kan miskien sinspeel op die manna wat Israel in die woestyn gekry het, maar eintlik verwys dit *pars pro toto* na die

feit dat die Here hulle versorg het. Daarom is dit beter om die woord "versorg" te gebruik.

Die woord *lo'* ("nie") waarmee vers 5 in Hebreeus begin, oorheers volgens die bekende grammatikaboek van Gesenius-Kautzsch (Kautzsh 1980:483) die hele sin en met die imperfektum *jāšūb* ("terugkeer") druk dit 'n wens uit (Breytenbach 1979:301). Daarom kan die 1983-vertaling onderskryf word (contra Wolff 1965:248; Mays 1969:150; Deissler 1981:51; Jeremias 1983:138; Stuart 1987:175).

Die vertaling van verse 4-5 lui dus soos volg:

Met mensebande, met toue van liefde het Ek hulle getrek;

Ek was vir hulle soos diegene wat die slawe-ring wat teen die ken druk, oplig;

Ek het My na hom toe neergebuig, Ek het hom versorg.

Ek wou nie hê dat hy na Egipte toe teruggaan en dat Assirië oor hom moet heers nie.

Maar hulle het geweier om hulle te bekeer.

Hierdie rekonstruksie en vertaling van die derde bewysvoering is in ooreenstemming met die grondstruktuur van die hoofstuk, sowel as met die struktuur van die subperikoop en kan nou soos volg verstaan word:

Die deel verwys na die toestand van slawerny waarin Israel in Egipte verkeer het. Die Here het Israel uit hierdie slawerny verlos, die toue en nekkring van hom afgehaal en hom versorg. In die plek van die slawetoue het die Here Israel met ander soort bande aan Hom verbind: met mensebande en liefdesbande, dit wil sê, dié soort bande waarmee verhoudings tussen mense gesmee word. Daarmee word gesê dat Israel nie die Here se seun is op grond van dwang nie, maar op grond van 'n bepaalde verhouding. Wanneer Israel hom losmaak van die Here, verbreek hy hierdie verbondsverhouding, maak hy die reddingsgeskiedenis ongedaan en sal hy moet terugkeer na die toestand vóór die redding, naamlik die slawetoestand van Egipte. Die nuwe dreiging is egter nie meer die Egipte van ouds nie, maar Assirië. Daarmee het "Egipte" nou simbool geword van slawerny en verdrukking. Die Here wou juis vermy dat Israel na hierdie toestand terugkeer.

Ten spyte van al hierdie goedheid, het Israel hom nie bekeer nie. Die kind het opstandig gebly en geweier om om te draai. Dít is die aanklag teen Israel.

Volgens hierdie drie bewysvoerings is die seun skuldig en moet hy die gevolge dra. Die implikasie is duidelik: Omdat hy nie wou omkeer, terug na die Here toe nie, daarom sal hy terugkeer na 'n toestand van slawerny soos destyds in Egipte. Hierdie keer sal dit egter 'n nuwe verdrukker, naamlik Assirië, wees.

5.3.4 Die oordeelsaankondiging, verse 6-7

In hierdie gedeelte lewer vers 7 ernstige verstaan- en vertaalprobleme. Wat die eerste deel van die vers betref, kan die 1983-vertaling onderskryf word, naamlik “Omdat my volk My verlaat het, sal party van hulle opgehang word ...” (vgl Breytenbach 1979:303-304). Die tweede deel begin met die Hebreeuse woorde *w^e’et’al jiqrā’uhū*. Dit kan vertaal word met “en hulle roep na ‘al”. Die ‘al kan of verstaan word as “bo”, of as 'n afkorting vir “Baäl” of as aanduiding vir die “hoë” God (Andersen & Freedman 1980:586-587). Anders kan die ‘al as ‘ol “juk” gelees word soos die 1983-vertaling gedoen het (vgl Szabo 1975:519).

Die uiteindelige keuse lê tussen “Baäl” en “juk”. Albei moontlikhede maak goeie sin en wil die diepe ellende van die veroordeelde volk beskryf. Die vertaling “hulle roep na Baäl, maar hy kan hulle glad nie help nie” (vgl Wolff 1965:246; Mays 1969:150; Deissler 1981:51; Stuart 1987:174-175) sou 'n weerklank wees van die Baäls se roep in vers 2 en sou ook die diepste nood van Israel beklemtoon, naamlik dat hulle so ver geval het dat hulle selfs in hulle grootste ellende nog op die dooie afgode staatmaak. Aan die ander kant is die vertaling “hy sal na die slawejuk geroep word wat hy glad nie sal kan afgooi nie” (vgl Rudolph 1966:208, 211-212; Breytenbach 1979:304; Szabo 1975:519) baie meer in ooreenstemming met die gedagte dat Israel na 'n toestand van slawerny sal teruggaan. Dit is in wese dieselfde as die 1983-vertaling van vers 7.

Die bedoeling van die oordeelsaankondiging van verse 6-7 kan nou as volg verklaar word: Dit beskryf die optrede van die Assiriërs as die oordeel van die Here weens die opstandigheid van die seun Israel. Die Assiriërs sal die stede van Israel aanval en verwoes. Hulle sal die vername mense doodmaak (letterlik “deur die swaard opeet”) en ander as slawe in ballingskap wegvoer. Dit gebeur “omdat My volk My verlaat het”. Die woord “verlaat” is 'n vorm van die Hebreeuse woord *šūb* (“omkeer”, “bekeer”, “wegkeer”). Dit sinspeel op die feit dat Israel hom nie wou bekeer nie, maar hom eerder weggekeer het van die Here.

Daarmee is 'n toestand van ironie bereik (vgl Breytenbach 1979:305):

- Toe die Here hulle in liefde geroep het (*qr'*, vers 1) het hulle na die geroep (*qr'*) van die Baäls geluister (vers 2), daarom sal hulle sonder keuse moet luister wanneer die veroweraars hulle roep (*qr'*) om slawe te wees (vers 7).
- Omdat hulle nagelaat het om te erken dat dit die Here is wat hulle gevoed (versorg) het (*kl*, vers 4) sal hulle nou voedsel (*kl*) vir die swaard wees (vers 6).
- Omdat hulle nie gereageer het toe die Here die slawe-nekring van hulle af opgelig het (*rwm*, vers 4) nie, sal hulle nie die slawejuk kan afgooi (*rwm*, vers 7) nie.
- Omdat hulle geweier om hulle te bekeer (*šūb*, vers 5) en hulle van die Here af weggekeer (verlaat) het (*šūb*, vers 7), tref die grootste ellendes hulle.

Israel het 'n ironiese einde van die pad bereik – hulle is terug by die begin. Die sirkel is voltooi en, weggekeer van die Here af, bly daar net één moontlikheid oor: 'n terugkeer na 'n ewigdurende slawerny.

5.3.5 Heroorweging van die oordeel, verse 8-9

Hierdie laagtepunt van Israel se bestaan wek 'n besondere deernis by die Here. Israel is immers sy seun! Dié wete lei tot 'n heroorweging van die oordeel. Dit word beskryf in terme van 'n mens wie se rede met sy emosie in stryd is (Wolff 1965:261; Jeremias 1983:145).

Om sy volk oor te gee aan slawerny, is heeltemal in ooreenstemming met die bepalings van die verbond. Israel was opstandig en moet die gevolge daarvan dra. God moet teen sy ontroue volk optree soos destyds teen Adma en Sebojim, die twee stede wat volgens Deuteronomium 29:23 saam met Sodom en Gomorra verwoes is en simbool geword het van totale vernietiging. Hierdie optrede word uitgedruk in terme van emosie-belaaiende woorde, naamlik “gloeiende toorn” (vers 9). Soos mense in gloeiende toorn uitbars en vergeld, so moet God ook sy volk eens vir altyd straf.

Maar aan die ander kant klop daar 'n ander oortuiging in die hart van God, sy liefde vir sy volk, wat sê Hy kan net nie sy volk ten gronde laat gaan nie. Dit word weer uitgedruk in terme van woorde wat in die bybel dui op rasoniese denke en rede, en vertaal is met “Ek kan dit nie oor my hart kry nie”. Dit kan letterlik vertaal word met “My hart is omgekeer teen my”. In ons tyd word die hart as die setel van die mens se emosie geskou, maar destyds is die hart gesien as die setel van die mens se denke, wil en besluitneming.

LITERATUURLYS

- Anderson, F I & D N Freedman 1980. *Hosea*. Garden City, New York: Doubleday.
- Barr, J 1978. *Does Biblical Study still belong to theology?* Oxford: Clarendon.
- Breytenbach, A P B 1979. Die verband tussen en die ontwikkeling in die profetiese uitsprake in die boek Hosea. DD-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Daniels, D R 1987. Is there a "prophetic lawsuit" genre? *Zeitschrift für Alttestamentliche Wissenschaft* 99, 339-360.
- Deissler, A 1981. *Zwölf Propheten. Hosea Joël Amos*. Würzburg: Echter Verlag.
- Deist, F 1981. Die wedersydse erkenning van Bybelkunde-krediete. *Scriptura* 4, 30-32.
- De Roche, M 1983. Yahweh's rib against Israel: A reassessment of the so-called "prophetic lawsuit" in the preexilic prophets. *Journal of Biblical Literature* 102, 563-574.
- Domeris, Bill 1988. Teaching Biblical Studies in a pluralistic context: In quest of a new paradigm. Voordrag voor die 7de kongres van die Suider-Afrikaanse Bybelkunde, 1988.
- Du Toit, A B 1986. Enkele gedagtes oor Matteus se gebruikmaking van die Ou Testament in Mt 2:15. Voorlesing gehou tydens 'n teologiese dag van die Fakulteit Teologie (Ned Geref Kerk), Universiteit van Pretoria.
- Engelbrecht, J J 1987. Die ensiklopediese plek van Bybelkunde. *HTS* 43, 301-312.
- Eybers, I H 1978. Bybelkunde, in Eybers, I H, A König, & J A Stoop (reds). *Inleiding in die teologie*. Tweede hersiene en uitgebreide uitgawe. Pretoria: N G Kerkboekhandel, 37-44.
- Frey, H 1961. *Das Buch des werbens Gottes um seine Kirche. Der Prophet Hosea*. Zweite Auflage. Stuttgart: Calwer.
- Gesenius, F H W 1905. *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Vierzehnte Auflage. Leipzig: Vogel.
- Goldingay, J 1982. The Old Testament and Christian faith: Jesus and the Old Testament in Matthew 1-5 - Part I. *Themelios* 8, 4-10.
- Howard, T L 1986. The use of Hosea 11:1 in Matthew 2:15: An alternative solution. *Bibliotheca Sacra* 143, 314-328.
- Iser, W 1978. *The act of reading. A theory of aesthetic response*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Janzen, J G 1982. Metaphor and reality in Hosea 11. *Semeia* 24, 7-44.
- Jeremias, J 1983. *Der Prophet Hosea*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Kautzsch, E (red) 1980. *Gesenius' Hebrew Grammar*. Second English edition. Oxford: Clarendon.
- Kinghorn, J 1982. Teologie op die markplein. *Scriptura* 6, 29-42.
- Kotzé, P P A 1981. Ontwerp en integrasie van Bybelkundefeerplanne. *Scriptura* 4, 23-29.
- Kotzé, P P A. *Op weg met Bybelkunde aan die Universiteit van Pretoria*. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Kreuzer, S 1989. Gott als Mutter in Hosea 11? *Theologische Quartalschrift* 169, 123-132.
- Lategan, B C 1981. Die Bybelkundekongres 1981: 'n Belangrike stap vorentoe. *Scriptura* 4, 18-22.
- Lategan, B C 1982. Bybelkundefeerplanne by skole. *Scriptura* 7, 50-54.
- Lategan, B C 1984. Die waarde van Bybelkunde vir die gewone Bybelleser. *Scriptura* 13, 1-7.
- Lombard, J C 1973. *Die betekenis van Bybelkunde as akademiese dissipline*. Bloemfontein: UOVS.
- Mays, J L 1969. *Hosea*. London: SCM.
- Prinsloo, W S 1986. "Aanhalings" van die Ou Testament deur die Nuwe Testament: Hosea 11:1/Matteus 2:15. *HTS* 42, 378-385.
- Rilke, R M 1962. *Letters to a young poet*. New York: Norton.
- Ritschl, D 1961. God's conversion. *Interpretation* 15, 286-303.
- Roberts, J H [1977 Voorwoord] Inleiding tot die studie van die Nuwe Testament - Prinsipiële gesigspunte en terreinverkenning, in Roberts, J H & A B du Toit. *Handleiding by die Nuwe Testament. Band I*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Rudolph, W 1966. *Hosea*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- Schmoldt, 1987. 'ol, in Botterweck, G J & H Ringgren, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Band VI. Stuttgart: Kohlhammer, 79-83.
- Schüngel-Straumann, H 1986. Gott als Mutter in Hosea 11. *Theologische Quartalschrift* 166, 119-134.
- Schüngel-Straumann, H 1987. God as mother in Hosea 11. *Theology Digest* 34, 3-8.
- Stuart, D 1987. *Hosea-Jonah*. Waco: Word Books.
- Szabo, A 1975. Textual problems in Amos and Hosea. *Vetus Testamentum* 25, 500-524.
- Van der Merwe, P J 1979. *Die godsdien as probleem vir die Godsdienstewenskap en die Teologie*. Pretoria: UP.
- Van Huyssteen, J W V 1974. *Wat is Bybelkunde?* Port Elizabeth: UPE.

- Van Huyssteen, J W V 1984. Bybelkunde op universiteit as 'n vormende wetenskap. *Scriptura* 13, 8-20.
- Van Leeuwen, C 1968. *Hosea*. Nijkerk: Callenbach.
- Venter, P M 1987. Die Bybelkundekernleerplan van die Suider-Afrikaanse Bybelkondevereniging. HTS 43, 278-300.
- Versteeg, J P 1976. De Oudtestamentiese citaten in het Nieuwe Testament, met name in het evangelie naar Mattheüs. *In die Skriflig* 37, 10-24.
- Von Rad, G 1967. *Old Testament theology. Volume 1*. New York: Harper & Row.
- Ward, J M 1969. The message of the prophet Hosea. *Interpretation* 23, 387-407.
- Wolff, H W 1965. *Dodekapropheten 1 Hosea*. 2. Auflage. Neukirchen-Vluyn: Neukircher Verlag.
- Wyrzten, D B 1984. The theological centre of the book of Hosea. *Bibliotheca Sacra* 141, 315-329.
- Zobel, H J 1985. Hosea und das Deuteronomium. *Theologische Literaturzeitung* 110, 14-24.
- Zorell, F 1954. *Lexicon Hebraicum et Aramaicum veteris testamenti*. Roma: Pontificium.

SUMMARY

Judged by the diverse curricula at universities and the divergent opinions voiced in publications, there is no general agreement as to what the field of study of biblical Studies should be. The question is especially whether systematics, ethics and the history of religions should be part of the subject. However, Biblical Studies is no longer a subject aimed at schooling teachers only. More and more students enroll for the subject for the sake of its formative value. Therefore the aim of Biblical Studies should be broadened. Accordingly, Biblical Studies should primarily be directed at the understanding of the Bible. However, the material should be systematised on a historical basis and the ethical relevance should be spelled out.

The post-graduate level is of determinative nature and should be equivalent to Old or New Testament at the Theological Faculty. Accordingly the following thesis is applied to Hosea 11: Text critical and other "gaps" in the reading and understanding of the text should be filled up according to the signifiers in the text, which creates a basic structure for the text. In the case of Hosea 11 the signifiers are the Exodus Tradition, the term "turn/return" and the metaphor of the rebellious son. When these signifiers are seen as forming a basic structure, various problems in the text are solved.

PUBLIKASIES IN DIE REEKS VAN DIE UNIVERSITEIT

1. "Gids by die voorbereiding van wetenskaplike geskrifte" – Dr P C Coetzee
2. "Die Aard en Wese van Sielkundige Pedagogiek" – Prof B F Nel
3. "Die Toenemende belangrikheid van Afrika" – Adv E Louw
4. "Op die Drumpel van die Atoomeeu" – Prof J H v d Merwe
5. "Livestock Philosophy" – Prof J C Bonsma
6. "The Interaction Between Environment and Heredity" – Prof J C Bonsma
7. "Verrigtinge van die eerste kongres van die Suid-Afrikaanse Genetiese Vereniging" – Julie 1985
8. "Aspekte van die Prysbeheersingspolitiek in Suid-Afrika na 1948" – Prof H J J Reynders
9. "Suiwelbereiding as Studieveld" – Prof S H Lombard
10. "Die toepassing van fisiologie by die bestryding van Insekte" – Prof J J Mathee
11. "The Problem of Methaemoglobinaemia in man with special reference to poisoning with nitrates and nitrites in infants and children" – Prof D G Steyn
12. "The Trace Elements of the Rocks of the Bushveld Igneous Complex", Part I – Dr C J Liebenberg
13. "The Trace Elements of the Rocks of the Bushveld Igneous Complex, Part II. The Different Rock Types" – Dr C J Liebenberg
14. "Protective action of Fluorine on Teeth" – Prof D G Steyn
15. "A Comparison between the Petrography of South African and some other Palaeozoic Coals" – Dr C P Snyman
16. "Kleinveekunde as vakrigting aan die Universiteit van Pretoria" – Prof D M Joubert
17. "Die Bestryding van Plantsiektes" – Prof P M le Roux
18. "Kernenergie in Suid-Afrika" – Prof A J A Roux
19. "Die soek na Kriteria" – Prof A P Grové
20. "Die Bantoetaalkunde as beskrywende Taalwetenskap" – Prof E B van Wyk
21. "Die Statistiese prosedure: teorie en praktyk" – Prof D J Stoker
22. "Die ontstaan, ontwikkeling en wese van Kaak-, Gesigs- en Mondchirurgie" – Prof P C Snijman
23. "Freedom – What for?" – Prof D G Steyn
24. "Once more – Fluoridation" – Prof D G Steyn
25. "Die Ken- en Werkwêreld van die biblioteekkunde" – Prof P C Coetzee
26. "Instrumente en Kriteria van die Ekonomiese Politiek n.a.v. Enkele Ondervindinge van die Europese Ekonomiese Gemeenskap" – Prof J A Lombard
27. "The Trace elements of the Rocks of the Alkali Complex at Spitskop, Sekukuniland, Eastern Transvaal" – Dr C J Liebenberg
28. "Die Inligtingsprobleem" – Prof C M Kruger
29. "Second Memorandum on the Artificial Fluoridation of Drinking Water Supplies" – Prof D G Steyn
30. "Konstituering in Teoreties-Didaktiese Perspektief" – Prof F van der Stoep
31. "Die Akteur en sy Rol in sy Gemeenskap" – Prof Anna S Pohl
32. "The Urbanization of the Bantu Homelands of the Transvaal" – Dr D Page
33. "Die Ontwikkeling van Publieke Administrasie as Studievak en as Professie" – Prof J J N Cloete
34. "Duitse Letterkunde as Studievak aan die Universiteit" – Prof J A E Leue
35. "Analitiese Chemie" – Prof C J Liebenberg
36. "Die Aktualiteitsbeginsel in die Geologiese navorsing" – Prof D J L Visser
37. "Moses by die Brandende Braambos" – Prof A H van Zyl
38. "A Qualitative Study of the Nodulation Ability of Legume Species: List 1" – Prof N Grobbelaar, M C van Beyma en C M Todd
39. "Die Messias in die saligsprekinge" – Prof S P J J van Rensburg
40. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1963/1964
41. "Universiteit en Musiek" – Prof J P Malan
42. "Die studie van die Letterkunde in die Bantoetaal" – Prof P S Groenewald
43. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1964/1965
44. "Die Drama as Siening en Weergawe van die Lewe" – Prof G Cronjé
45. "Die Verboorde Grond in Suid-Afrika" – Prof D G Haylett
46. "n Suid-Afrikaanse Verplegingscredo" – Prof Charlotte Searle
47. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1965/1966
48. "Op soek na Pedagogiese Kriteria" – Prof W A Landman
49. "Die Romeins-Hollandse Reg in Oënskou" – Prof D F Mostert
50. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1966/1967
51. "Inorganic Fluoride as the cause, and in the prevention and treatment of disease" – Prof Douw G Steyn
52. "Honey as a food and in the prevention and treatment of disease" – Prof D G Steyn
53. "A check list of the vascular plants of the Kruger National Park" – Prof H P van der Schijff
54. "Aspects of Personnel Management" – Prof F W Marx
55. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1967/1968
56. "Sport in Perspektief" – Prof J J Botha
57. "Die Huidige Stand van die Gereformeerde Teologie in Nederland en ons Verantwoordelikheid" – Prof J A Heyns
58. "Onkruide en hul beheer met klem op chemiese beheer in Suid-Afrika" – Prof P C Nel
59. "Die Verhoudingstrukture van die Pedagogiese Situasie in Psigopedagogiese Perspektief" – Prof M C H Sonnekus
60. "Kristalhelder Water" – Prof F A van Duuren
61. "Arnold Theiler (1867—1936) – His life and Times" – Dr Gertrud Theiler
62. "Dr Hans Merensky – Mens en Voorbeeld" – Prof P R Skawran
63. "Geskiedenis as Universiteitsvak in Verhouding tot ander Vakgebiede" – Prof F J du Toit Spies
64. "Die Magistergraadstudie in Geneeskundige Praktyk (M Prax Med) van die Universiteit van Pretoria" – Prof H P Botha
65. Samevattinge van Proefskrifte en Verhandeling 1968/1969

66. "Kunskritiek" – Prof F G E Nilant
67. "Anatomie – 'n Ontleding" – Prof D P Knobel
68. "Die Probleem van Vergelyking en Evaluering in die Pedagogiek" – Prof F J Potgieter
69. "Die Eenheid van die Wetenskappe" – Prof P S Dreyer
70. "Aspekte van die Sportfisiologie en die Sportwetenskap" – Dr G W v d Merwe
71. "Die rol van die Fisiologiese Wetenskappe as deel van die Veterinêre Leerplan" – Prof W L Jenkins
72. "Die rol en toekoms van Weidingkunde in Suid-Afrika Ekosisteme" – Prof J O Grunow
73. "Some Problems of Space and Time" – Mnr K A Schrecker
74. "Die Boek Prediker – 'n Smartkreet om die Gevalle Mens" – Prof J P Oberholzer
75. Titels van Proefskrifte en Verhandeling ingedien gedurende 1969/1970; 1970/1971 en 1971/1972
76. "Die Akademiese Jeug is vir die Sielkunde meer as net 'n Akademiese Onderwerp" – Prof D J Swiegers
77. "'n Homiletiese Herwaardering van die Prediking vanuit die Gesigshoek van die Koninkryk" – Prof J J de Klerk
78. "Analise en Klassifikasie in die Vakdidaktiek" – Prof C J van Dyk
79. "Bantoreg: 'n Vakwetenskaplike Terreinverkenning" – Prof J M T Labuschagne
80. Dosentekursus 1973 – Referate gelewer tydens die Dosentekursus 30 Jan - 9 Feb 1973
81. "Volkekunde en Ontwikkeling" – Prof R D Coertze
82. "Opleiding in Personeelbestuur in Suid-Afrika" – Prof F W Marx
83. "Bakensyfers vir Diereproduksies" – Prof D R Osterhoff
84. "Die Ontwikkeling van die Geregtelike Geneeskunde" – Prof J Studer
85. "Die Liggaamlike Opvoedkunde: Geesteswetenskap?" – Prof J L Botha
86. Dosentekursus: 1974 – Referate gelewer tydens die Dosentekursus 4 - 7 Feb 1974
87. "Die opleiding van die mediese student in Huisartskunde aan die Universiteit van Pretoria" – Prof H P Botha
88. "Opleiding in bedryfseconomie in die huidige tydvak" – Prof F W Marx
89. "Swart arbeidsregtelike verhoudings, quo vadis?" – Prof S R van Jaarsveld
90. "The Clinical Psychologist: Training in South Africa". A report on a three-day invitation conference: 11 - 13 April 1973
91. "Studie van die Letterkunde in die Taalonderrig" – Prof L Peeters
92. "Gedagtes rondom 'n Kontemporêre Kerkgeskiedenis – met besondere verwysing na die Nederduits Gereformeerde Kerk" – Prof P B van der Watt
93. "Die funksionele anatomie van die herkouermaag-vorm is gekristalliseerde funksie" – Prof J M W le Roux
94. Dosentekursus 1975 – Referate gelewer tydens die Dosentekursus 27 Januarie - 6 Februarie 1975
95. "'n Nuwe benadering tot die bepaling van die koopsom in die geval van 'n oorname" – Prof G van N Viljoen
96. "Enkele aspekte in verband met die opleiding van veekundiges" – Prof G N Louw

97. "Die Soogdiernavorsingsinstituut 1966 - 1975"
98. "Prostetika: 'n doelgerigte benadering" – Prof P J Potgieter
99. "Inligtingsbestuur" – Prof C W I Pistorius
100. "Is die bewaring van ons erfenis ekonomies te regverdig?" – Dr Anton Rupert
101. "Kaak-, Gesigs- en Mondchirurgie – Verlede, Hede en Toekoms" – Prof J D Duvenhage
102. "Keel-, Neus- en Oorheelkunde – Hede en Toekoms" – Prof H Hammersma
103. Dosentesimposia 1975
104. "Die Taak van die Verpleegonderwys" – Prof W H Kotzé
105. "Quo Vadis, Waterboukunde?" – Prof J P Kriel
106. "Geregtelike Geneeskunde: Die Multidissiplinêre Benadering" – Prof J D Loubser
107. "Huishoudkunde – Waarheen?" – Prof E Boshoff
108. Dosentekursus 1976 – Referate gelewer tydens die Dosentekursus 29 Januarie - 4 Februarie 1976
109. Tweede H F Verwoerd-gedenklesing gehou deur die Eerste Minister Sy Edele B J Vorster
110. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1972/73; 1973/74 en 1974/75 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigende op 15 November 1975
111. "Ortodonsie – 'n Oorsig en waardebeplanning" – Prof S T Zietsman
112. "Rede gelewer by die ingebruikneming van die Nuwe Kompleks vir die Tuberkulosenavorsingseenheid van die MNR" – Prof H W Snyman
113. "Die gebruik van Proefdiere in Biomediese Navorsing, met Spesiale Verwysing na Eksperimentele Chirurgie" – Prof D G Steyn
114. "Die Toekoms van die Mynboubedryf in Suid-Afrika" – Prof F O Leiding
115. "Van Krag tot Krag" – Dr Anton Rupert
116. "Carnot, Adieu!" – Prof J P Botha
117. "'n Departement van Hematologie – Mode of Noodsaak" – Prof K Stevens
118. "Farmaka en Farmakologie: Verlede, Hede en Toekoms" – Prof De K Sommers
119. "Opleiding en Elektroniese Ingenieurswese – Deurbraak of Dwaling?" – Prof L van Biljon
120. "Die Röntgendiagnostiek voor 'n Nuwe Uitdaging – die Toegepaste Fisiologie" – Prof J M van Niekerk
121. "Die Algemene Sisteemteorie as Uitgangspunt by die Beplanning van 'n Basiese Biblioteek- en Inligtingkundige Opleidingsprogram" – Prof M C Boshoff
122. Dosentekursus: 1977
123. "Hulpverlening aan kinders met leerprobleme" – Prof P A van Niekerk
124. "Tuinboukunde Quo Vadis" – Prof L C Holtzhausen
125. "Die plek en toekomstaak van 'n Departement Huisartskunde in 'n Fakulteit van Geneeskunde" – Prof A D P van den Berg
126. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1975/76 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigende op 15 November 1976

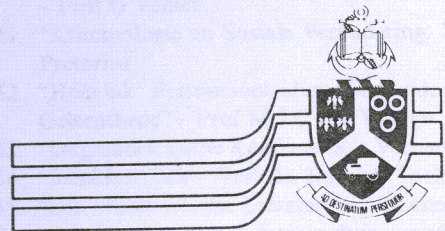
127. "Landbouvoorligting by die kruispad – Uitdagings vir Agrariese Voorligting as Universiteitsdepartement" – Prof G H Düvel
128. "Die ontplooiing van Rekenaarwetenskap as 'n funksie van evolusie op Rekenaargebied" – Prof R J van den Heever
129. "Die rol van navorsing in die opleiding en ontwikkeling van die akademiese chirurg" – Prof C J Mieny
130. "Sport and Somatology in Ischaemic Heart Disease" – Prof P J Smit
131. Dosentekursus 1978
132. "'n Beter Toekoms" – Dr Anton Rupert
133. Toespraak gelewer by geleentheid van die Lentepromosieplegtigheid van die Universiteit van Pretoria op 8 September 1978 – Mnr J A Stegman, Besturende Direkteur van Sasol
134. "Geologie in 'n toekoms van Beperkte Hulpbronne" – Prof G von Gruenewaldt
135. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1976/77 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigend op 15 November 1977
136. "Die Kind met Spesifieke Leergestremdhede" – Proff P A van Niekerk en M C H Sonnekus
137. "Sensore en Tensore" – Prof N Maree
138. "Die Godsdienwetenskappe en die Teologie" – Prof P J van der Merwe
139. "Dierefisiologiese navorsing aan die Universiteit van Pretoria (1928 - 1978)" – Prof J F W Grosskopf
140. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1977/78 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigende op 15 November 1978
141. "Behoeftebepaling en doelformulering in die Opvoeding, Onderwys en Opleiding" – Prof E J Potgieter
142. "Klein sake is 'Grootsake'" – Dr Anton Rupert
143. "Die Pad Vorentoe" – Prof W E G Louw
144. Referate gelewer tydens die jubileumjaarrviering – Prof P S Dreyer
145. "Die gebruikmaking van Kies-en-keur in invulraestelle" – lesing gelewer tydens 'n kursus vir dosente op 19 en 20 April 1979 en 22 en 23 Oktober 1979
146. "Survey of Disease Patterns in Transkei and the Ciskei" – E Rose, W G Daynes en P J Kloppers
147. "Die Ortopedagogiek as Praktykgerigte Pedagogiekperspektief" – Prof P A van Niekerk
148. "Die rol van Kernkrag gesien teen die agtergrond van die energietekort in die wêreld" – Dr A J A Roux
149. "Exchange lists for elected Protein Diets" – Mev J M Crous
150. "Die Universiteit van Pretoria se bydrae tot die Dierefisiologiese Vakliteratuur (1930 - 1980)" – J F W Grosskopf, J D Skinner en S Christa Daffue
151. "Professors' Dilemma. Problems, Polemics and Politics in University Departments of English" – Prof P J H Titlestad
152. "Ortopedie, Die Ortopeed en die mens" – Prof R P Gräbe

153. "Die rol van Fisika in die moderne gemeenskap" – Prof E K H Friedland
154. "Interne Geneeskunde: Wetenskap en Kuns" – Prof G P Human
155. "Die opleiding van Chemiese Ingenieurs in Suid-Afrika" – Prof U Grimsehl
156. "Doelwitte vir Musiekopleiding" – Prof S Paxinos
157. "Die stand van die Beeldende Kuns in Suid-Afrika" – Prof N O Roos
158. "Op die spoor van die Onsigbare Lig" – Prof S F Prinsloo
159. "Beroepsoriënteringspedagogiek gereël deur die Fakulteit Opvoedkunde van die Universiteit van Pretoria as deel van die Halfeeuvesviering 12 tot 14 Augustus 1980 – Onder redaksie van Prof C J Joubert
160. "Die selfbeeld van die Sosiologie en Sosioloë" – Prof J S Oosthuizen
161. "Onderwysopleiding – 'n Didakties-Pedagogiese en Vakdidaktiese beskouing" – Prof W J Louw
162. "Die teenwoordigheid van Christus in die Erediens" – Prof A C Barnard
163. "Die Stand en taak van Geesteswetenskaplike Navorsing in die RSA" – Prof J G Garbers
164. "Die betekenis van die Regsfilosofie vir Regsnavorsing en Regspleging" – Prof J V van der Westhuizen
165. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1978/1979 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigende op 15 November 1979
166. "Die verskynsel van Spesialisering by insekte en entomoloë" – Prof F Holm
167. "Fiftieth Anniversary Lectures": University of Pretoria – August - September 1980 – George D Yonge
168. "Kindergeneeskunde in die jaar 2000" – Prof R E Cronje
169. "Praktiese Regsopleiding in die Akademie" – Prof C F Eckard
170. "Proceedings of the Symposium on Controversies in Surgery" – Edited by Prof C J Mieny
171. "The Psychic Life of the Child with Specific Learning disabilities" – Prof M C H Sonnekus
172. "B F Nel Herdenkingsrede – Universiteit van Pretoria" 12 Augustus 1981 – Prof E A van Trotzenburg
173. "Statistiek en die statistikus in diens van die gemeenskap" – Prof H S Schoeman
174. "Menslike Anatomie – basiese geneeskundige vak" – Prof I J M van Niekerk
175. "Môre se uitdaging vir die Suid-Afrikaanse Mynboubedryf" – Prof A N Brown
176. Titels van proefskrifte en verhandelings ingedien gedurende 1979/80 en wetenskaplike publikasies van personeellede vir die twaalf maande eindigende op 15/11/1980
177. "Leiding aan Magister en Doktorale studente" – Prof W A Landman
178. "Steekproefneming in die Praktyk" – Prof D G Stoker
179. "Bestuur – Wetenskap of Kultuur?" – Dr A Rupert
180. "Uitdagings wat nuwere tendense aan die Universiteitsbiblioteekwese stel" – Die departement Biblioteek- en Inligtingkunde en die biblioteekdiens van die Universiteit van Pretoria
181. "Liggaamsbeweging en die Mens in Wording" – "Physical movement and the

- Becoming of Man" – Onder redaksie van/edited by Prof J L Botha en/and Prof P J Smit
182. "Kriminologie 2000" – Prof D G Steyn
 183. "A Horse! A Horse! My Kingdom for a Horse!" – Prof M M S Smuts
 184. "Die bydrae van Mondpatologie tot die Geneeskunde" – Prof A J Ligthelm
 185. "Lectures on Philosophical Hermeneutics" – Prof Dr Hans-Georg Gadamer
 186. "Inhuldigingsrede van Vise-Kanselier en Rektor" – Prof D M Joubert
 187. "Uitdagings vir 'n Ginekologie en Obstetrie Departement in die ruimte-eeu" – Prof J V van der Merwe
 188. "Die uitdaging van Elektriese Ingenieurswese in Suid-Afrika" – Prof N Wessels
 189. Titels van proefskrifte en verhandelinge ingedien gedurende 1980/81 en wetenskaplike publikasies van personele vir die twaalf maande eindigende op 15 November 1981
 190. "Die belangrikheid van Periodonsie en Mondgeneeskunde in Tandheelkunde" – Prof J A Pretorius
 191. "Strategie vir die implementering van navorsingsbevindinge in die Geesteswetenskappe" – Dr J G Garbers
 192. "Gesprekke oor die wiskunde" – Onder redaksie van Prof P J Zietsman
 193. "Gemeenskapsgesondheid: 'n Nuwe Naam en 'n Nuwe Benadering" – Prof A M Coetzee
 194. "Vrees dat die Wonderboom sal ... (val)?" (J C Steyn) – Prof Réna Pretorius
 195. "Evaluering van die hedendaagse beroepsoriënteringsteorie en -praktyk" – Prof C J Joubert
 196. "Magskonsentrasie! Voor- en Nadele" – Dr A E Rupert
 197. "Waarom Chemie?" – Prof A Wiechers
 198. "Biblioteek- en Inligtingkunde: Quo Vadis?" – Prof J A Boon
 199. "B.F. Nel-Gedenklesing" – Prof F van der Stoep
 200. "Die opleiding van navorsers in die Geesteswetenskappe" – Dr J G Garbers
 201. "'n Konteks vir die Argitektuur" – Onder redaksie van Prof D Holm
 202. "Wiskunde in diens van die gemeenskap" – Prof J Swart
 203. "Die moderne staatkunde in die Republiek van Suid-Afrika" – Prof F L Ackron
 204. "Wetmatigheid en Meganiese Ingenieurswese" – Prof P C Haarhoff
 205. "Gesoeke: Die nuwe Entrepreneur" – Dr R E Rupert
 206. "Kernreaksies van 'n ander aard" – Prof L Visser
 207. "Lifestyle and disease". Symposium of the Hans Snyckers Institute
 208. "Verpleegkunde in perspektief: Graadopleiding aan die Universiteit van Pretoria" – Prof J G P van Niekerk
 209. "Onderwysvernuwing: 'n Onvermybare Opgaaf" – Prof M J Bondesio
 210. "Die Siviele Ingenieursdosent in diens van ..." – Prof A W Rohde
 211. "Kontemporêre uitdagings aan Universiteite in die akademiese voorbereiding van openbare Administrateurs" – Prof P S Botes
 212. "Historia Augusta. Knolskrywer(s) ... of knollesers ... of knolle vir lesers" – Prof J Scholtemeijer
 213. "Kennis – Graaf en Swaard" – Prof P A Fourie

214. "Die kreatiewer aanwending van Volksmusiek" – Prof C E Lamprecht
215. "Die nouetiese beraad: Bybels of Bibliasies" – Prof T F J Dreyer
216. "Ortodonsie: 'n Oorsig" – Prof J J G G de Mûelenaere
217. "Inhuldigingsrede van Kanselier – Sy Edele A L Schlebusch
218. "Kaak-, Gesigs- en Mondchirurgie en Gesplete gesigsdeformiteite in Perspektief" – Prof Kurt W Bütow
219. "Ewig: Stille en Storm" – Prof J G Swart
220. "Departement Geneeskunde – die verlede – die hede en die toekoms" – Prof P Bland-Van den Berg
221. "Die Deurbreking van Isolasië tussen Wetenskapkulture" – Dr J G Garbers
222. "Van die RGN-Onderwysondersoek tot witskrif en wetgewing – Navorsingsoorwegings" – Dr J G Garbers
223. "Diagnostiek en Röntgenologie – 'n uitdaging" – Prof J E Seeliger
224. "Geweld in die samelewing" – Prof S I du Toit
225. "Kernkrag: 'n Vredesreis" – Prof M P Iturralde
226. "Veterinêre Volksgesondheid – vakgebied of beroepstaak?" – Prof L W van den Heever
227. "Vakkurikulum: Kaak-, Gesig- en Mondchirurgie" – Prof K W Butow
228. "Gemeenskapsgesondheid: Gesondheidsrealiteite en die verantwoordelikhede van 'n Universiteit" – Prof E Glatthaar
229. "Bestuursopleiding in Perspektief" – Prof L M Brümmer
230. "Fisiologie – struktuur en funksie" – Prof J J Theron
231. "Opvoeding en Onderwys onder maatskaplike druk" – Prof J W M Pretorius
232. "Wysbegeerte en die Universiteit" – Prof A P du Toit
233. "Hoekstene" – Prof D Holm
234. "Akademiese Gesindheid, die Dierekundige en die belangrikheid van Navorsing" – Prof J D Skinner
235. "Maatskaplikewerk – opleiding: Struktuur en Perspektief" – Prof E A K Hugo
236. "Dilektereg 1985 – 'n besinning oor teorie, praktyk en onderrig" – Prof T J Scott
237. "Die stand van mikologie in Suid-Afrika" – Prof A Eicker
238. "Uitdagings vir die SA historikus" – Prof I S Bergh
239. "Ad Destinatum Persequor: 'n Toekomstvisie vir die Dept Skoolvoortligting" – Prof C D Jacobs
240. "Veeartsenykundige anatomie – 'n Historiese oorsig" – Prof A J Bezuidenhout
241. "Personeelbestuur: 'n Janus – Perspektief" – Prof L P Vermeulen
242. "Die Aard van Denkhandelinge en die rol daarvan in Onderrig en Leer" – Publikasie van die B.F. Nel-Gedenklesing – Prof J J de Wet
243. "Op weg met Bybelkunde aan die Universiteit van Pretoria" – Prof P P A Kotze
244. "Die Ou Testament, 'n Verouderde boek? – Enkele gedagtes na aanleiding van Psalm 15" – Prof W S Prinsloo
245. "Inhuldigingsrede van Kanselier" – Dr A E Rupert
246. "Anatomie: Die Immergroen Vakgebied" – Prof J S Meiring
247. "Opleiding in Ingenieurswese: Ideaal en Werklikheid" – Prof J A G Malherbe
248. "Elektriese Energie 'n Voorvereiste vir Welvaart" – Prof J H R Enslin

249. "Sendingwetenskap Waarheen?" – Prof D Crafford
250. "Landbou-Ingenieurswese op die Wen-Akker van die Een en Twintigste eeu"
– Prof G Venter
251. "Kriminologie en Sosiale Verandering: 'n Toekomstperspektief" – Prof Ronelle Pretorius
252. "Hoëvlak Bestuursopleiding in Suider-Afrika – Standpunte, probleme en Geleentehede" – Prof M J C van Vuuren
253. "Dogmatiek binne Konfessionele Verband" – Prof J H Koekemoer
254. "Semitiese Tale – Verlede, Hede en Toekoms" – Prof J H Potgieter
255. "Die Missie van die Leerstoel in Versekeringswese" – Prof G L Marx
256. "Bourekenkunde – 'n Introspeksie – prof. H M Siglé.

Universiteit van Pretoria

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
NUWE REEKS NR 257 - 1989
ISBN 0 86979 761 1
Prys: R9.56

Hierdie publikasie en die publikasies wat hierin vermeld word, is verkrygbaar
van:

VAN SCHAIK'S BOEKHANDEL (EDMS) BPK
BURNETTSTRAAT 1096
HATFIELD
0083